

УДК 61.(09):(477)

Вони славили себе і Україну: сторінки історії вітчизняної терапії

О.В. Синяченко

Донецький національний медичний університет ім. М. Горького

Ключові слова: історія терапії, видатні лікарі

Звичайно, не можна бути байдужим до своєї історії. Гордість за минуле відчизняної медицини народжує пошану в теперішній час, а вивчення її окремих подій має наукове, етичне й виховне значення у формуванні світогляду сучасних студентів-медиків і лікарів. Велич корифеїв медицини, що стоять біля витоків лікування та медичної науки в країні, виявляється вражаючим баченням ними майбутнього, яке й зараз ще не стало для всіх повністю засвоєним. Життя основоположників медицини продовжує привертати до себе увагу сучасних лікарів та науковців.

Легендами овіяний образ княгині київської, дружини князя Ігора — *Ольги* (?-969) [рис. 1], яка була відома широкому загалу як свята й рівноапостольна церковна діячка (згодом її канонізовано). Вона організувала першу лікарню в Київській Русі, де догляд за хворими доручила жінкам, а їй були відомі цілющі властивості багатьох рослин, вона володіла прийомами терапевтичного лікування хвороб. З'явившись у нашій країні, християнство взяло справу лікування під свою безпосередню опіку. Статут князя *Володимира Святославовича* (960-1015) [рис. 2-3] оголосив лікарні церковними установами, а самих "ліцців" (лікарів) — людьми, підлеглими єпископові. Св. Володимир, прийнявши хрещення, став будувати лікарні, запровадив десятину для вбогих, сиріт, старих та немічних, звелів розшукувати хворих і приставляти їм додому поживок. Як відомо, дочка правителя Київської Русі *Ярослава Мудрого* і дружина французького короля *Генріха I* (з 1051 р. королева Франції) *Анна Ярославівна* (1024-1075) [рис. 4] володіла широкими знаннями терапії, які передавала нащадкам, лікувала не лише своє постійне оточення, а й бідарів. В Київській Русі стала відомою народною лікаркою *Євпраксія* (Щаслива) (1071-1109), донька князя Всеволода Ярославовича, рідна сестра Володимира Мономаха. Євпраксія була першою серед українських науковців-природників, лікувала хворих і досягла у цьому чималих успіхів (за що її називали "добродія"), написала українською мовою трактат "Мазі" (оригінал і зараз зберігається в бібліотеці міста Болонії в Італії).



Рис. 1.



Рис. 2.



Рис. 3.



Рис. 4.



Рис. 5.



Рис. 6.

Літописець Нестор згадує про створення монастирської лікарні в Києві на рубежі третьої та четвертої чверті XI ст. Згодом подібні лікарні почали діяти в Переяславі, Вишгороді та Чернігові. Ченці Печерського монастиря прийшли з Афонської гори і принесли з собою лікарські знання. *Антоній Преподобний* ("пречудний лікар"), засновник Києво-Печерського монастиря, особисто доглядав хворих, яких лікував, давав їм "вкушати цілюще зілля". В XI ст. згадуються монастирські лікарі-ченці *Даміан*, *Феодосій* та ін. "Києво-Печерський патерик" доніс до нас відомості про учня Антонія *Агапіта Печерського* (?-1095) [рис. 5-6], який лікував у Києво-Печерській лаврі. Чернець Агапіт народився в Києві і вважається першим українським лі-

карем-терапевтом. Він зіцлював безкоштовно хворих молитвами і лікувальними травами, а його мощі вже понад 9 століть лежать у Ближніх печерах Києво-Печерської лаври. Зображення Агапіта стало емблемою Академії медичних наук України.

Першим вченим-медиком з України був в XV ст. *Мартин* (?-1460) з Журавиці (Перемишель), котрий в Кракові став магістром, після чого прибув до Болонського університету (Італія), де здобув науковий ступінь доктора медицини, повернувся до Польщі, лікував хворих, був прозваний “королем медицини”. *Георгій (Юрій) Михайлович Котермак* з Дрогобича (1450-1494) [рис. 7], навчався в університетах Кракова й Болонії (потім був ректором “Університету медиків і артистів Болонської генеральної школи”), в 1478 р. став доктором філософії, а в 1483 р. – доктором медицини (дисертація за темою “Міркування про очистку сечі”). У Римі надруковано книгу “Прогностичні тлумачення відносно поточного 1483 р. магістра Георгія Дрогобича з Русі, доктора філософії та медицини”.



Рис. 7.



Рис. 8.



Рис. 9.



Рис. 10.



Рис. 11.

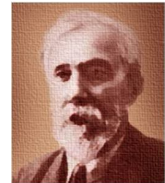


Рис. 12.

Першим “клінічним професором” в Російській імперії став випускник Харківської колегії, український вчений *Григорій Іванович Базилевич* (1759-1802), який згодом керував кафедрою патології та терапії Петербурзької медико-хірургічної академії, був засновником в країні військових терапевтичних шпитальних клінік. Медичний факультет Московського університету протягом 30 років випустив всього 20 лікарів (з яких 10 були українці), а за дисертацію “Про дихання” докторський науковий ступінь цей навчальний заклад присвоїв в 1793 р. лише одному з них – вихованцю Київської академії *Хомі Івановичу Борсуку-Мойсееву* (1768-1811), якого справжнє ім'я було Хома Мойза. Надалі у Московському університеті він викладав терапію, семіотику й дієтетику (будучи з 1795 р. професором), керуючись своїми опрацюваннями. Ще один український лікар, тезка попереднього, *Хома Іванович Волковинський* (1778-1841) з села Хорів поблизу давнього Острога на Рівнещині, випускник медичного факультету Варшавського університету, в 1817 р. у Віленському університеті захистив дисертацію “Дослідження про ревматичний кардит” (“*Carditis rheumaticae historia*”), де вперше у світі довів, що ревматизм належить до важливіших причин ураження серця. Це сталося ще за два десятиріччя до відомих праць російського терапевта Г.І.Сокольського (1807-1886) та французького вченого Ж.Б. Буйо (1796-1881). Славу одного з найкращих лікарів Галичини в той час мав професор *Франц Бабель де Фронсберг* (1773-1841) [рис. 8], який в 1795 р. закінчив медичний факультет Львівського університету, працював спочатку практичним лікарем, в 1808-1841 рр. обіймав посаду завідувача кафедри патології і терапії в alma mater, а у 1814-1815 рр. та 1839-1840 рр. – ректора даного навчального закладу, заснував музей Львівського загального шпиталю.



Рис. 13.



Рис. 14.



Рис. 15.



Рис. 16.



Рис. 17.



Рис. 18.

В Київському університеті Св. Володимира першим професором-терапевтом став випускник медичного факультету Харківського університету, керівник терапевтичної клініки з семіотикою (1844-1857 рр.), декан факультету (1847-1850 рр.), а у подальшому директор медичного департаменту військового міністерства Російської імперії, лейб-медик, таємний радник *Федір Степанович Цицурін* (1814-1895). В 1833 р. випускник медичного факультету Дерптського університету *Василь Васильович Беккер* (1811-1874) [рис. 9] захистив докторську дисертацію “Про установлення діагнозу прямого уретриту”, а за 10 років став засновником і першим керівником кафедри загальної терапії та рецептури Київського університету Св. Володимира (з 1867 р. він обіймав посаду начальника медичної частини у Польському королівстві і медичного інспектора лікарень Варшави). З 1845 р. завідувачем кафедри терапії Київського університету Св. Володимира був відомий професор *Сергій Петрович Алфер'єв* (1816-1884), який до того ж у 1850-1854 рр. працював деканом медичного факультету, а в 1857 р. його обрано президентом Товариства київських лікарів. Першим директором Київської міської лікарні імені Цесаревича Олександра (Олександрівської) у 1875 р. став завідувач кафедри патологічної анатомії *Юлій Іванович Мацон* (1817-1885), котрий пара-

лельно очолював кафедру спеціальної патології та терапії зі шпитальною терапевтичною клінікою. Він також був деканом медичного факультету і протягом 10 років – головою Товариства київських лікарів. В 1867 р. на посаду професора кафедри спеціальної патології і терапії з госпітальною клінікою запрошено випускника Петербурзької Імператорської медико-хірургічної академії, доктора медицини (1864 р.), учня С.П. Боткіна (1832-1889) і І.М.Сеченова (1829-1905) *Василя Тимофійовича Покровського* (1838-1877) [рис. 10], який став провідником передових ідей в клінічній медицині. Одним з перших почав викладати предмет “лікарська діагностика” (з 1885 р.) учень В.Т. Покровського професор *Євген Іванович Афанасьєв* (1838-1897), який в 1869 р. у Києві захистив докторську дисертацію і працював на кафедрі клінічної й теоретичної патології та терапії Київського університету Св. Володимира. Інший знаменитий учень Василя Тимофійовича, випускник медичного факультету цього університету, професор-терапевт (з 1891 р.) *Федір Гнатович Пастернацький* (1845-1902) служив в Київському військовому шпиталі, став одним із засновників курортології в Російській імперії, відомим лікарем-нефрологом.

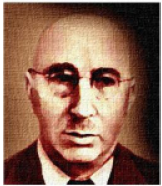


Рис. 19.



Рис. 20.



Рис. 21.



Рис. 22.



Рис. 23.



Рис. 24.

В 1875 р. збудника амебіази описав український терапевт, професор кафедри лікарської діагностики (з 1885 р.) *Федір Олександрович Леш* (1840-?), а професор кафедри окремої патології й терапії (1905-1919 рр.), директор факультетської терапевтичної клініки (з 1911 р.) Київського жіночого медичного інституту *Григорій Митрофанович Малков* (1869-?) – різні варіанти жовтяниць. Чималий внесок в боротьбу проти висипного тифу в Україні зробив випускник Лейпцизького університету, професор-терапевт *Фрідріх Фрідріхович Меринг* (1822-1887) [рис. 11] – завідувач кафедри державного лікарства медичного факультету Київського університету Св. Володимира, який на цю посаду був запропонований видатним М.І.Пироговим (1810-1881). На Чернігівщині з 1786 р. працював *Федір (Фрідріх) Карлович Уден* (1754-1823), який в 1816 р. видав перший підручник з окремої патології і терапії, де подав систематичний опис клінічної симптоматології виразки шлунка, став професором Імператорської медичної школи (1800 р.), засновником першого вітчизняного медичного часопису “Санкт-Петербурзькі відомості” (1792 р.).

Випускник 1864 р. медичного факультету Київського університету Св. Володимира *Карл Генріхович Тритшель* (1842-1914) в 1872 р. захистив в Києві докторську дисертацію “Про нерви слизової оболонки шлунка”, в 1878-1879 рр. обіймав посаду завідувача терапевтичної шпитальної клініки, а потім професора кафедри окремої патології й терапії в Київському університеті, був віце-президентом Товариства київських лікарів (з 1881 р.), засновником санаторію в Пущі-Водиці. Найбільш відомим учнем К.Г. Тритшеля став славетний лікар-терапевт, вчений, академік *Теоділ Гаврилович Яновський* (1860-1928) [рис. 12], який народився в Миньковцях Подільської губернії, закінчив в 1884 р. медичний факультет Київського університету Св. Володимира, працював короткий термін в Одесі (1904-1905 рр.), став фундатором вітчизняної нефрології і фтизіатрії, одним із засновників Київського інституту пульмонології та туберкульозу. Т.Г. Яновський підготував плеяду видатних вчених-терапевтів – В.В. Виноградова, А.М. Зюкова, В.М.Іванова, Ф.Я. Примака та ін.



Рис. 25.



Рис. 26.



Рис. 27.



Рис. 28.



Рис. 29.



Рис. 30.

Безперечно, одним з найславетніших терапевтів був учень С.П. Боткіна *Василь Парменович Образцов* (1851-1920) [рис. 13-14], який свого часу закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію (1875 р.), працював земським, а потім військовим лікарем (1877-1879 рр.), захистив дисертацію за темою “До морфології утворення крові в кістковому мозку у ссавців”, обіймав посаду професора клініки внутрішніх хвороб Київського університету Св. Володимира, розробив всесвітньо відомі методи глибокої ковзної методичної пальпації органів черевної порожнини (1887 р.) та безпосередньої перкусії (1910 р.), обґрунтував можливість прижиттєвого розпізнавання інфаркту міокарда, створив наукову українську терапевтичну школу (учні – М.Д. Стражеско, М.М. Губергріц, Б.І.Трусович, Ф.А.Удінцев та ін.).

Уроженець Одеси *Микола Дмитрович Стражеско* (1876-1952) [рис. 15-18] в 1899 р. закінчив медичний факультет Київського університету Св. Володимира, працював в Києві, Одесі і знову в Києві, де з 1929 р. обіймав посаду завідувача кафедри факультетської терапії та одночасно (з 1934 р.) – завідувача відділу Інституту клінічної фізіології АН України. У майбутньому академік, Герой Соціалістичної Праці М.Д. Стражеско в 1936 р. організував Український інститут клінічної медицини (зараз національний науковий центр кардіології НАМН України імені М.Д. Стражеска). Великий внесок Микола Дмитрович зробив у вирішення проблем кардіології, ревматології, гастроентерології, обґрунтував стрептококову етіологію ревматизму (1934 р.), розробив класифікацію недостатності кровообігу (1935 р.). Відомий гастроентеролог і кардіолог, академік АН України (з 1948 р.) *Макс Мойсеевич Губерґріц* (1886-1951) [рис. 19] в 1911 р. закінчив медичний факультет Київського університету Св. Володимира, першим в країні впровадив в клінічну практику метод електрокардіографії, з 1920 р. обіймав посаду завідувача кафедри окремої патології й терапії, а з 1928 р. – пропедевтики внутрішніх хвороб, одночасно очолюючи клінічні відділи Інститутів харчування (1930-1941 рр.) і ендокринології (1932-1934 рр.). *Борис Іполитович Трусевич* (1892-1961) [рис. 20] також закінчив Київський університет (1916 р.), де й працював до 1920 р. У подальшому (з 1928 р.) лікувальна, наукова та педагогічна діяльність професора (з 1934 р.), академіка АН Білорусі (з 1956 р.) пов'язана з терапевтичними кафедрами Мінського медичного інституту і Білоруського інституту удосконалення лікарів. Ще один випускник Київського університету, професор *Федір Аристархович Удінцев* (1877-1951) [рис. 21] обіймав посади в Київському медичному інституті завідувача кафедри окремої патології й терапії (1920-1924 рр.), терапії санітарно-гігієнічного факультету (1932-1937 рр.) і госпітальної терапії (1937-1951 рр.), при цьому наукові інтереси торкалися проблем кардіології, гастроентерології, гематології та історії медицини.



Рис. 31.



Рис. 32.



Рис. 33.



Рис. 34.



Рис. 35.



Рис. 36.

Медичний факультет Київського університету Св. Володимира в 1900 р. закінчив учень академіка Т.Г. Яновського (1860-1928) *Василь Васильович Виноградов* (1876-1927) – доктор медицини (1909 р.), завідувач кафедри шпитальної терапії в alma mater (з 1919 р.), наукові праці якого присвячено актуальним питанням гематології, ендокринології та гастроентерології. Ще один учень Теофіла Гавриловича, уроженець Полтави, випускник Київського університету *Анатолій Матвійович Зюков* (1886-1953) в 1927 р. захистив дисертацію “Обмін води в організмі”, уславив себе як відомий терапевт та інфекціоніст, поглибив учення про алергію й імунітет. В Маріуполі, що на Донеччині, народився у майбутньому академік АМН Радянського Союзу (з 1953 р.) і АН України (з 1957 р.), професор (з 1933 р.), знаменитий Київський терапевт і вчений *Вадим Миколайович Іванов* (1892-1962) [рис. 22], який закінчив медичний факультет університету Св. Володимира (1916 р.), керував різними кафедрами терапії Київського вищого медичного навчального закладу (з 1944 р.), а також відділом клінічної фізіології Інституту фізіології АН України (1953-1962 рр.). Бувший голова Українського товариства терапевтів В.М.Іванов підготував школу відомих вітчизняних вчених, серед яких Г.І.Бурчинський, А.П. Пелешук, Є.Л.Ревуцький, М.Ф. Скопиченко, Д.Ф. Чеботарьов.



Рис. 37.



Рис. 38.



Рис. 39.



Рис. 40.



Рис. 41.



Рис. 42.

Учнем М.Д. Стражеска був уроженець Чернігівщини, випускник Київського медичного інституту (1934 р.), професор (з 1950 р.), завідувач кафедри терапії Київського інституту удосконалення лікарів (з 1949 р., а з 1969 р. – кардіології), відомий інтерніст *Анатолій Львович Міхньов* (1909-1970) [рис. 23], який свого часу захистив докторську дисертацію за темою “До питання про порушення тканинного вуглеводного і білкового обміну при захворюваннях печінки”. В 1952-1970 рр. А.Д.Міхньов обіймав посаду директора

Українського інституту клінічної медицини. Другий учень М.Д. Стражеска, професор *Олександр Абрамович Айзенберг* (1898-1984), випускник Київського медичного інституту (1922 р.), працював в alma mater на посадах завідувача кафедр факультетської (1952-1958 рр.) і госпітальної терапії (1958-1973 рр.), а також був керівником відділу ревматології Київського інституту клінічної медицини. Одночасно учнями Т.Г. Яновського і М.Д. Стражеска вважали себе уродженець Києва *Володимир Харитонович Василенко* (1897-1987) [рис. 24] і уродженець Чернігівської губернії *Федір Якович Примак* (1899-1981) [рис. 25]. Перший з них був випускником Київського медичного інституту 1922 р., а другий – 1924 р. В.Х. Василенко працював керівником кафедр терапії вищих навчальних закладів України (Київ, Львів), а потім в Москві, став академіком АМН Радянського Союзу (1957 р.), фундатором вітчизняної гастроентерології, засновником Всесоюзного інституту гастроентерології (1967 р.), головою Московського товариства терапевтів (1969-1987). Ф.Я. Примак обіймав керівні посади на кафедрах факультетської терапії Львівського (з 1940 р.) і Київського медичних інститутів (1947-1952 рр.), а також кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб (1952-1973 рр.) медичного інституту імені О.О. Богомольця. Наукові інтереси його торкалися аспектів ангіології, артеріальної гіпертензії, фтизіатрії й гіпоксії.



Рис. 43.



Рис. 44.



Рис. 45.



Рис. 46.



Рис. 47.



Рис. 48.

Гідним послідовником своїх учителів М.Д. Стражеска та О.А. Айзенберга став випускник Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця, професор (з 1968 р.), член-кореспондент АМН Радянського Союзу (з 1978 р.), завідувач кафедри госпітальної терапії (з 1973 р.) і директор Київського інституту клінічної медицини імені М.Д. Стражеска *Олександр Йосипович Грицюк* (1923-1990) [рис. 26]. Він в 1966 р. захистив докторську дисертацію "Основні патогенетичні чинники тромбоутворення при ревматичних ураженнях серцево-судинної системи", першим описав перехід дрібноосередкового інфаркту міокарда у великоосередковий (1973 р.). Випускник 1924 р. Київського медичного інституту, учень М.М. Губергріца *Олександр Семенович Берлянд* (1890-1955) [рис. 27] захистив докторську дисертацію (1935 р.) і з 1938 р. обіймав посади завідувачів кафедр терапії Київського вищого навчального закладу і інституту удосконалення лікарів (в 1944-1950 рр. – кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб), створив наукову школу кардіологів та гепатологів.

Українська терапевтична наука пам'ятає славетних випускників Київського медичного інституту, професорів, учня В.М.Іванова, пульмонолога і гастроентеролога *Георгія Йосиповича Бурчинського* (1908-1993) [рис. 28], учня Ф.Я. Примак, пульмонолога й кардіолога *Євгена Васильовича Андрущенко* (1926-2006) [рис. 29], учня М.Д. Стражеска, кардіолога, ревматолога і гепатолога *Ігора Михайловича Ганджу* (1925-2007) [рис. 30], кардіолога *Якова Абрамовича Бендета* (1927-2006) [рис. 31], учня В.М.Іванова, кардіолога й онколога *Євгена Львовича Ревуцького* (1919-1990) [рис. 32], учня В.М.Іванова, нефролога і гастроентеролога *Анатолія Петровича Пелешука* (1913-2010) [рис. 33]. В 1933 р. Київський медичний інститут закінчив і учень В.М.Іванова, всесвітньо відомий вчений, академік НАН (з 1966 р.) і АМН України (з 1992 р.), а також Російської АМН (з 1991 р.), професор (з 1954 р.) *Дмитро Федорович Чеботарьов* (1908-2005) [рис. 34], який протягом 26 років (1961-1987 рр.) очолював в Києві інститут геронтології, був президентом Міжнародної асоціації геронтологів. Учень Д.Ф. Чеботарьова став знаний професор-кардіолог (1972 р.), завідувач кафедри функціональної діагностики (1978-1993 рр.), директор Інституту кардіології імені М.Д. Стражеска (1974-1989 рр.) *Микола Кузьмич Фуркало* [рис. 35], котрий народився в 1923 р., а в 1953 р. закінчив Івано-Франківський медичний інститут. В тому ж 1923 р. народився випускник 1947 р. Дніпропетровського медичного інституту, професор (з 1974 р.), завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб (1973-1988 рр.) Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця, кардіолог *Борис Михайлович Щепотін* [рис. 36], який вважав себе учнем В.С. Нестерова. Сам професор (з 1946 р.) *Володимир Степанович Нестеров* (1898-1975) був учнем І.В.Завадського, обіймав посаду завідувача кафедри терапії санітарно-гігієнічного факультету Київського медичного інституту імені О.О. Богомольця (1960-1973 рр.), першим отримав в експерименті модель аневризми серця і описав медіастінокардіальний синдром.

Професор *Фрідріх Карлович Альбрехт* (?-1871) став фундатором Харківського медичного товариства, протягом 10 років (1853-1863 рр.) обіймав посаду керівника кафедри патології, терапії та терапевтичної клініки місцевого університету, започаткував викладання внутрішніх хвороб безпосередньо у ліжка хворого. Лікар-інтерніст *Петро Іванович Шатилов* (1869-1921) [рис. 37] народився в Козацькій слободі Старооскольського повіту Курської губернії, закінчив в 1895 р. медичний факультет Харківського університету, в якому з 1909 р. обіймав посаду завідувача кафедри діагностики й пропедевтичної терапії та такої

ж кафедри при жіночому інституті (з 1914 р.). П.І.Шатилов вважається засновником харківської школи терапевтів, який першим в Російській імперії (1912 р.) зробив щеплення проти черевного тифу, став першим редактором українського часопису "Лікарська справа". Учень П.І.Шатилова був випускник медичного факультету Київського університету Св. Володимира *Федір Мечиславович Опенховський* (1856-1914). Будучи професором кафедр факультетської і госпітальної терапії Харківського університету (1891-1903 рр.), він довів зв'язок між локалізаціями виразок шлунка і больових точок навколо хребта.



Рис. 49.



Рис. 50.



Рис. 51.



Рис. 52.



Рис. 53.



Рис. 54.

З 1896 р. посаду професора кафедри окремої патології та терапії Харківського університету, а з 1902 р. – медичного факультету Новоросійського (Одеського) університету обіймав *Олександр Васильович Богданов* [рис. 38], який народився в 1854 р., закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію, був учнем С.П. Боткіна, в 1886 р. захистив докторську дисертацію "Матеріали для гістології ендокарда у вищих тварин і людини". Надалі О.В. Богданов вирішував питання діагностики і лікування інфекційних хвороб, проблеми ендокринології та гастроентерології. В 1891-1905 рр. головою Харківського медичного товариства був видатний терапевт, випускник (1860 р.), а потім професор госпітальної терапевтичної клініки (з 1876 р.) і декан медичного факультету Харківського університету *Олександр Харитонович Кузнєцов* (1838-1910). За проектом завідувача кафедри факультетської терапії, професора (з 1872 р.) *Валеріана Григоровича Лашкевича* (1835-1888) [рис. 39], який у 1866 р. захистив докторську дисертацію "Порівняльна дія на тваринний організм марганцю й свинцю", побудовано нову будівлю клініки Харківського університету

В 1841 р. народився майбутній терапевт *Іван Миколайович Оболенський* [рис. 40], який закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію (1868 р.), послідовно обіймав посади керівника кафедр загальної патології (з 1871 р.), окремої патології й терапії (з 1876 р.), терапевтичної факультетської клініки (з 1888 р.) Харківського університету (1877-1884 рр.), став організатором створення системи швидкої медичної допомоги у місті, дійсним статським радником. Той саме медичний навчальний заклад закінчив *Костянтин Миколайович Георгієвський*, який народився в 1867 р., в 1906-1921 рр. був професором шпитальної терапевтичної клініки в Харківському університеті, розробляв питання діагностики й лікування багатьох терапевтичних та інфекційних захворювань. Медичний факультет Харківського університету в 1897 р. закінчив терапевт *Антін Хомич Каковський* (1871-1943), який працював в медичних навчальних закладах Києва й Харкова, запропонував низку інструментів, що отримали світове визнання, публікував наукові статті в Австро-Угорщині, Бельгії, Великій Британії, Німеччині, США, Франції. В 1910 р. він винайшов методу підрахунку клітинних елементів сечі, котру пізніше (1925 р.) вдосконалив американець Т.Аддіс. Найвідомішим харківським терапевтом зі світовим ім'ям безумовно була Герой Соціалістичної Праці, Герой України *Любов Трохимівна Мала* (1919-2003) [рис. 41], яка народилась в селі Копані поблизу Запоріжжя, в 1938 р. закінчила Харківський медичний інститут і пройшла шлях від практичного лікаря в Петровеньках на Луганщині до академіка, засновника Інституту терапії НАМН України, завідувача кафедри госпітальної терапії Харківського медичного університету, фундатора крупної наукової школи.



Рис. 55.



Рис. 56.



Рис. 57.



Рис. 58.

Терапевт та інфекціоніст, професор *Ераст Степанович Андрієвський* (1809-1872), який науковий ступінь доктора медицини Берлінського університету підтвердив у Києві, якого обрано членом Неаполітанської медико-хірургічної академії і який обіймав посаду цивільного генерал-штаб-лікаря Кавказу, належить до фундаторів вітчизняної бальнеології. Йому в Одесі побудовано пам'ятник. Одеський професор *Сергій Васильович Левашов* (1857-1919) [рис. 42], випускник Петербурзької медико-хірургічної академії, в 1908-1913 рр. був ректором Новоросійського (Одеського) університету, в 1880 р. захистив докторську дисертацію, з 1886 р. обіймав посаду завідувача терапевтичної клініки Казанського університету, а з 1903 р. – Новоросійського. У 1899 р. С.В. Левашова обрали членом-кореспондентом Паризького терапевтичного

товариства, а в 1906 р. – головою Товариства російських лікарів.

Корінний одесит, випускник Одеського медичного інституту (1922 р.) *Михайло Олександрович Ясиновський* (1899-1972) [рис. 43] все життя пропрацював у рідному місті, будучи під час Другої світової війни головним (флагманським) терапевтом Черноморського флоту, а потім став визнаним ревматологом, професором, академіком АМН Радянського Союзу. На Донеччині в Бахмутському повіті Катеринославської губернії народився ще один відомий ревматолог і курортолог, професор *Єфрем Мойсеевич Брусиловський* (1854-1933) [рис. 44], який в 1882 р. закінчив Петербурзьку медико-хірургічну академію, а за рік почав працювати лікарем в Одесі, вивчаючи лікувальні властивості місцевої грязі і ропи лиманів, в 1919 р. організував першу в Російській імперії бальнеологічну виставку-музей, в 1925 р. став засновником артрологічної клініки, яку в 1928 р. реорганізовано у Всеукраїнський бальнеологічний інститут. Одеська школа терапевтів також пишається своїми іншими представниками, відомими кардіологами минулого століття *Людмилою Йосипівною Алейниковою* (1923-1981) [рис. 45] та *Леонідом Пилиповичем Дмитренком* (1875-1957), котрий закінчив медичний факультет Київського університету (1901 р.), з 1920 р. був завідувачем діагностичної (пропедевтичної) клініки Одеського медичного інституту, описав так званий “оксамитовий тон” при ендокардиті.

Мабуть першим директором пропедевтичної терапевтичної клініки Катеринославського (Дніпропетровського) університету в 1918-1923 рр. був уродженець Чернігова, випускник медичного факультету Московського університету (1898 р.) *Казимир Альбінович Буйневич* (1872-1953), який в 1902 р. захистив докторську дисертацію “До теорії сечоутворення”, а за “Посібник до вивчення внутрішніх хвороб: окрема патологія і терапія” отримав премію імені Л.Г. Голіцина. В 1959-1981 рр. ректором Дніпропетровського медичного інституту була професор-терапевт *Інна Іларіонівна Крижановська* [рис. 46], яка народилась в 1913 р., в 1957 р. захистила докторську дисертацію “До оцінки лікувальної дії вітаміну В1 при хронічній недостатності кровообігу у світлі обмінних процесів”, обиралась депутатом Верховної Ради України. До славетної плеяди кардіоревматологів країни належить ім'я професора *Віктора Миколайовича Дзяка* (1920-1981) [рис. 47-48] – уродженця Катеринослава (Дніпропетровська), де в медичному інституті рідного міста з 1957 р. обіймав посаду завідувача кафедри госпітальної терапії, першим в Україні використав метод електроімпульсної терапії при миготливій аритмії, підготував понад 180 докторів і кандидатів наук.

Фундатором нефрології в Донецьку був учень М.Д. Стражеска, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб (з 1950 р.), професор *Мойсей Ізраїлович Франкфурт* (1908-1984) [рис. 49-50], гастроентерології – учень М.М. Губергріца, завідувач кафедри факультетської терапії (з 1960 р.), професор *Олександр Якович Губергріц* (1912-1989) [рис. 51], ревматології – учень М.І. Франкфурта, завідувач кафедри госпітальної терапії (з 1969 р.), корінний донечанин, професор *Володимир Власович Синяченко* (1925-2004) [рис. 52]. Професор-гастроентеролог *Юхим Львович Батинков* (1889-1973) [рис. 53] в 1933 р. став засновником і першим керівником кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб Кримського медичного інституту (до 1947 р.), а потім завідувачем кафедри факультетської й шпитальної терапії (до 1970 р.), запропонував зонд високого зрошування товстої кишки. В 1947-1979 рр. в Сімферополі працював кардіолог і ревматолог, професор *Олександр Багратович Шахназаров* (1902-1997) [рис. 54], а з 1955 р. – учень В.М. Виноградова, професор-кардіолог *Володимир Петрович Померанцев* (1924-2000) [рис. 55].

В 1921 р. закінчив медичний факультет Київського університету *Борис Соломонович Шкляр* (1895-1961) [рис. 56], де і почав свою трудову діяльність. В 1934 р. він очолив кафедру пропедевтичної і факультетської терапії Вінницького медичного інституту, в 1940 р. захистив докторську дисертацію “Клініка і патогенез альбумінурії”, отримав звання професора, став автором відомого підручника “Пропедевтика внутрішніх хвороб”. В селищі Ромодан Миргородського району Полтавської області народився майбутній професор, учень Л.Т. Малої, академік НАН (з 1992 р.) і АМН (з 1993 р.) України, кардіолог, завідувач кафедри пропедевтики внутрішніх хвороб, ректор Запорізького медичного інституту *Анатолій Дмитрович Візір* (1929-2002) [рис. 57], який в 1953 р. закінчив Харківський медичний інститут і де до 1965 р. працював. З 1987 р. ректором Івано-Франківського медичного інституту був уродженець села Смотрич Дунаєвецького району Хмельницької області, спочатку випускник (1956 р.), а потім, професор, завідувач кафедри факультетської терапії, академік АМН України (з 1997 р.), фундатор прикарпатської школи інтерністів *Євген Михайлович Нейко* (1932-2010) [рис. 58].

Медичний факультет Львівського університету чи Львівський медичний інститут закінчили і/або там працювали професори *Оскар Відман* (1839-1900), *Антоній Владиславович Глюзінський* (1856-1935), *Маріян Панчишин* (1882-1943), народжений в селі Вигів на Житомирщині *Володимир Павлович Виговський* (1920-2005), в селі Богородчани на Прикарпатті *Юзеф Дрогославович Вічковський* (1858-1924), в селі Хоростків на Тернопіллі *Ян Грек* (1875-1941), в селі Жадів на Чернігівщині *Тимофій Титович Глухенький* (1902-1980), в селі Криве на Львівщині *Степан Михайлович Мартинів* (1910-1996).

В теперішній час українська терапевтична наука представлена такими відомими вченими, як (за алфавітом) К.М. Амосова, О.Я. Бабак, О.М. Біловол, В.О. Бобров, Г.В. Дзяк, О.І. Дядик, В.М. Коваленко, О.В. Коркушко, Г.І. Лисенко, В.З. Нетяженко, Т.Д. Никула, В.Г. Передерій, Т.О. Перцева, Л.А. Пиріг, А.С. Свінцицький, Ю.І. Фещенко, Ю.О. Філіпов та ін.

На нашу думку, видатні корифеї вітчизняної терапевтичної науки були і залишаються національною гордістю країни, на прикладі їх діяльності, на традиціях їх шкіл виховуватимуться нові покоління лікарів, що поповнять медичний потенціал нашої Батьківщини. Минуле ми вивчаємо для того, щоб краще зрозуміти сьогодення та отримати масштаб для оцінки внеску в науку й практичну охорону здоров'я видатних корифеїв вітчизняної терапії. Життя їх не пішло в минуле, воно увійшло до сучасності.

Они прославили себя и Украину: страницы истории отечественной терапии

О. В. Синяченко

В статье изложены сведения о жизни и трудовых свершениях выдающихся отечественных врачей от древности до наших дней.

They glorified themselves and Ukraine: history domestic therapy

OV Synyachenko

The article presents information about the life and work achievements of domestic physicians from antiquity to the present day.